

Pròleg de “Això ja ho he viscut”

Jordi Vilaró Berdusan

FONT: Vilaró, J. (2019) *Pròleg* dins de *Això ja ho he viscut* de J.B. Priestley. Barcelona: Institut del Teatre (Diputació de Barcelona) / Comanegra Col·lecció: Dramaticles.

A començaments de segle XX, la teoria de la relativitat d'Albert Einstein i *La interpretació dels somnis* de Sigmund Freud van qüestionar l'essència de la realitat tal com s'havia entès fins aleshores. El novel·lista, crític i dramaturg anglès John Boyton Priestley (1894-1984) fou un dels intel·lectuals que van quedar captivats per la nova cosmovisió que aquestes teories oferien i això ho va reflectir en tota una sèrie d'obres teatrals aplegades sota la denominació de *Time Plays* (obres sobre el temps): *Dangerous Corner* (1932), *Time and the Conways* (1937) o *I Have Been Here Before* (1937) en són algunes de les més destacades.

A *I Have Been Here Before* (*Això ja ho he viscut*), tot un seguit de personatges s'apleguen en una fonda rural del nord d'Anglaterra (*Black Bull Inn*) sota circumstàncies diverses. El local està regentat per Sam Shipley i la seva filla, Sally Pratt, una vídua de guerra que té un fill a càrrec seu (*in absentia* a l'obra). Pare i filla acullen com a clients una parella formada per un atrafegat home de negocis d'una certa edat -Walter Ormund- i la seva esposa -Janet Ormund-, més jove que ell. La parella viu una crisi matrimonial i tant Walter com Janet esperen que el temps que passaran junts en aquest indret els ajudarà a resoldre aquesta crisi. Un altre client, Oliver Farrant, és un mestre que està de vacances per fatiga laboral i treballa en una escola propietat de Walter Ormund. Un dels alumnes de Farrant a l'escola és el fill de Sally Pratt. Les vides dels personatges, doncs, estan interrelacionades i això no és pas una coincidència. D'altra banda, l'arribada a l'hostal d'un estranger com el doctor Görtler, un metge alemany que va perdre tota la seva família a la Gran Guerra, causa una progressiva inquietud en tots els personatges, ja que de mica en mica els anirà fent veure que potser tothom havia estat en aquell lloc anteriorment...

El doctor Görtler, per mitjà de diverses converses, va extraient i esbrinant el perquè de la infelicitat de tota aquesta gent que s'aplega a *Black Bull Inn*: experiències traumàtiques del passat que els genera una insatisfacció en el present, víctimes tots ells, en definitiva, d'una voraç societat classista i capitalista que els engoleix¹. A partir d'aquesta negativitat latent, el doctor exposa unes teories sobre el somni, la premonició i el temps que els ha de permetre entendre per què es troben en aquesta situació. Quan Sally Pratt troba el diari del doctor Görtler a la seva habitació i, en fullejar-lo, Walter Ormund en tradueix alguns fragments de l'alemany, s'hi observa la reiteració dels conceptes *recurrence and intervention* (“repetició i intervenció”), una expressió que implicarà que tot el que succeeix en el temps passa de manera simultània i recurrent.

El 1927, Priestley va llegir *An Experiment with Time*, un assaig de l'enginyer aeronàutic John William Dunne. En aquesta obra, Dunne afirmava que els somnis esdevenen reals, ja que poden predir el futur, que el “jo somniat” no es pot encapsular dins del temps d'un rellotge i que, per tant, l'ésser humà no és esclau del temps cronològic. No menys important per a Priestley que aquesta nova concepció de la temporalitat resulta la teoria de l'espiral del temps del matemàtic, místic i esoterista rus Piotr Demitànovich Ouspenski². Ouspenski creia que el temps té dues dimensions que nosaltres desconeixem: una, que es correspondria a l'eternitat, però no en el sentit de temps que s'estén fins a l'infinit, sinó la d'un etern “ara” que gira espiralment. I una altra dimensió que correspondria a l'actualització d'aquest “ara” i que dependria del nostre esperit o poder d'imaginació. A partir d'aquesta idea, Priestley afirmava que el temps dibuixa

¹ Cal no oblidar que J.B. Priestley creia fermament en un socialisme humanitari que es veurà reforçat després del desenllaç de la Segona Guerra Mundial i l'arribada al govern de la Gran Bretanya del líder laborista Clement Atlee, el qual va derrotar contra pronòstic l'heroi de la Segona Guerra Mundial, Winston Churchill. Com apunta Michael Billington referint-se a Priestley, *No playwright of the period charted so accurately the hopes and dreams, as well as the disappointments, of the socialist experiment* [“Cap altre dramaturg d'aquest període va traçar tan acuradament les esperances i els somnis, així com també les decepcions, de l'experiment socialista.” Michael Billington (2007). *State of the Nation*. London. Faber&Faber, p. 18.

² Concretament la lectura que Priestley va fer de l'obra d'Ouspenski va ser, *A New Model of the Universe: Principles of the Psychological Method in Its Application to Problems of Science, Religion and Art* (1931).

un moviment ondulat i circular que representa l'eternitat d'un present en constant repetició. El Doctor Görtler li explica això a Sam Shipley quan tots dos coincideixen en un pub a prop de la fonda:

ORMUND.- Potser sí que és això. Però va, tornem allà on érem, Sam. Expliqui'm què és el que li passarà a vostè a l'altre món. Parlem de bajanades.

SAM.- Bé, tot plegat va començar ahir a la nit quan jo vaig dir: "Si pogués tornar a posar el meu rellotge a zero." I sembla que aquestes paraules van excitar el doctor Görtler, perquè aquesta tarda ha vingut i m'ha dit que jo podria tornar a posar el meu rellotge a zero. Ha començat a divagar sobre que el temps es mou de manera circular i en espiral... M'ha deixat ben marejat: que si el temps té les seves dimensions, que si el temps té les seves eternitats, i jo què sé més... Diu que estem donant voltes i més voltes, com una sinya.

ORMUND.- Déu no ho vulgui!

SAM.- Va, home, no em digui que no, senyor Ormund, perquè jo hi estic completament d'acord. Ell diu que jo soc un dels que aniran vagant i rodant, vivint una mateixa vida que no canviarà mai. Quan mori, tornaré a néixer, aquí a Marlingset, a la mateixa casa, els mateixos pares, aniré a la mateixa escola i em barallaré amb la mateixa gent... Exactament igual que abans.

Nosaltres pensem en el temps i en la vida com una línia recta en la qual podem situar el naixement i la mort d'una persona. El Doctor Görtler oposa a aquest concepte la "curvatura" temporal que en el seu moment ja va formular Albert Einstein:

JANET.- Doctor Görtler, és cert això que el temps és una corba? L'altre dia vaig llegir-ho en alguna banda.

DR. GÖRTLER.- Sí, és cert. Però el temps no és singular ni universal. Només és un nom que donem a unes dimensions més elevades de la realitat. El nostre estat actual de consciència no ens permet experimentar aquestes dimensions a un nivell espacial, només ens permet de fer-ho successivament. A això li diem temps. Però hi ha més d'un sol temps...

Segons Ouspenski, aquesta “successivitat” lineal és una il·lusió, ja que quan algú mor, immediatament la seva vida comença de nou en l’altre extrem del cercle: torna a néixer i tot torna a *girar* de la mateixa manera. L’única diferència, però, és que hi pot haver un desenvolupament intern diferent que variï segons el tipus de persona: la gent ordinària tindrà la mateixa vida, amb poques alteracions, com és el cas de Sam Shipley. Només aquells que tinguin consciència d’aquest fenomen i prou voluntat per canviar-ne algun element aconseguiran obtenir una nova forma d’existència (l’esmentada actualització de l’“ara”), com és el cas de Walter Ormund al final de l’obra. Altres, però, com els bojos, els criminals o els suïcides tornaran a la seva tràgica representació amb una disminució de la seva vida interior fins a quedar finalment reduïts a ombres vitals. De nou, Priestley expressa aquesta idea d’Ouspenski per boca del doctor Görtler:

SAM.- Doctor, què és allò que m’ha explicat que viurem una vegada i una altra la mateixa vida?

DR. GÖRTLER.- El que he dit és que *vostè* podria tornar a viure una vegada i una altra la mateixa vida. Però no tothom.

SAM.- I què els passa als altres, doctor?

DR. GÖRTLER.- Hi haurà persones, persones que viuen un procés d’evolució, que exhauriran les possibilitats dels seus cercles temporals i, finalment, s’escaparan d’aquest bucle per esdevenir en una nova forma d’existència. N’hi ha d’altres —els criminals, els bojos, els suïcides...— que viuen la seva vida tancats en cercles del seu temps que cada vegada es fan més foscos. La fatalitat els comença a perseguir. Cada vegada més, la seva vida transcorre sota l’ombra de la mort. A poc a poc, s’enfonsen...

Tant Dunne com Ouspenski, doncs, creien en aquesta eternitat i multidimensionalitat del temps, i Priestley va aprofitar aquestes teories per situar la multiplicitat temporal com un fonament de la seva dramaturgia. Un fonament que, a més, situava el fet teatral al bell mig d’aquesta reflexió. Així, a *The Art of the Dramatist*, Priestley veu l’experiència dramàtica com l’espai ideal on es pot obtenir una llibertat temporal. El dramaturg creu que en escena s’ofereix una combinació de realitat i irrealitat

(fantasia, profecia, simbolisme) que permet fer viure a l'espectador una experiència dramàtica plena que el dugui més enllà de la seva pròpia temporalitat.³

- - -

La fama mundial de J. B. Priestley li ve donada sobretot per l'èxit que va obtenir amb una obra com *An Inspector Calls* (*Truca un inspector*) i en menor mesura per *Time and the Conways* (*El temps i els Conway*). *I Have Been Here Before* (*Això ja ho he viscut*), però, es va estrenar el 1937 i no va tornar a representar-se en escena fins a 1996. Un silenci de més de mig segle que finalment es va trencar a les acaballes del segle XX i que ha tingut una certa revifada durant el que portem de segle XXI⁴.

Si bé alguns crítics retreuen del teatre de Priestley que aquestes teories del temps que tant van fascinar els intel·lectuals i el públic del primer terç i mitjan segle XX han estat ja superades, cal remarcar que els aspectes de la seva obra que fan referència a la recerca del sentit de la vida, a una humanitat en escac per un sistema hostil, juntament amb els temes recurrents sobre la mort, l'amor i el fat, encara atorguen al seu teatre una rellevància i una actualitat més que notables.

³ Aquesta experiència temporal que té lloc en l'espai teatral va tenir una certa volada entre altres autors del segle XX. Per exemple, Tennessee Williams, a l'article *The Timeless World of a Play*, afirmava també que és només dins del context d'una obra de teatre que s'assoleixen uns moments d'eternitat en què es pot, precisament, aturar el pas del temps.

⁴ El 1996 l'obra es va representar al Manchester Exchange Theatre. El 2005 es va representar a l'off-Broadway de Nova York, el 2007 al Nottigham Playhouse i el 2016 al Jermyn Street Theatre de Londres. D'altra banda, l'obra va ser filmada i emesa per la BBC el 1982 i també se'n va fer una versió radiofònica el 1984 (BBC Radio 3).